

Ripp Zoltán

Ellenzék a centrális erőterben*

2. rész

II. Az ellenzékiesség formái és az összefogás kényszere

Civil ellenállás az orbáni rendszerváltásban

Gyorsan kiderült: a parlamenti ellenzék nem hagyja, hogy a Fidesz a kormányzásával megverje saját magát. Nem teremti meg a politikai feltételeket hozzá. Szükségképpen új szereplők léptek színre, akik magukat *civilek* gyanánt határozták meg. Jobb híján fogadjuk el ezt a megnevezést, jóllehet korántsem a demokráciákban megszokott „egy-ügyű” civil szervezeti működést produkálták, még ha annak indultak is – a nagypolitikai szintér fontos szereplői lettek. A „civilség” a politikában ugyanannak a párt- és elitellenes közérzületnek, annak az „antipolitikai” politizálásnak a megnyilvánulása volt, amelyre az LMP építette kezdeti eredményeit, és amelynek párttá válva is igyekezett megfelelni – inkább kevesebb, mint több sikerrel.

A Fidesz egy év alatt hozzávetőleg egymillió veszteséget szenvedett el 2010-es szavazótáborából, nagy társadalmi csoportok sokaságát sértette intézkedéseivel, mint ha konfliktusokat gerjesztve ellenségei gyarapítására törekedett volna, mégis szilárdan tartotta vezető helyét a pártok népszerűségi versenyében. 2011 tavaszán az új alaptörvény elfogadását, a független médiát és a munkavállalói jogokat

ért támadásokat kísérő demonstrációk, a civil ellenállás sokrétű akciói nagyobb feltűnést és hatást keltenek, mint az elszigetelt, illetve beharcokban önmagát őrlő demokratikus parlamenti ellenzék.³⁸ A civilek sikeres szerepvállalása azért is feltűnő volt, mert korábban a pártok, a politikailag aktív társadalmi szervezetekre rátelepedve, gyakorta már kibontakozásuk előtt elnyomták, diszkreditálták tevékenységüket. (Az „álcivil” szervezetek ideáltípusát éppen a Fidesz hozta létre a kormánytámogatásra irányuló „Békemenet” szervezője, a Civil Összefogás Fórum révén, amely minden ellenzéki demonstrációnál nagyobb megmozdulás szervezésére volt képes.)

Az ellenzéki politikában két civil szervezetnek, illetve mozgalomnak lett kiemelkedő szerepe: az egyik a szakszervezeti eredetű *Szolidaritás* (Magyar Szolidaritás Mozgalom); a másik a *Milla* (az „Egy-millióan a magyar sajtószabadságért” Facebook-csoportból kinőtt mozgalom, majd egyesület). Egy ideig úgy tűnt, a kormány oktatáspolitikája ellen megszerveződött Hallgatói Hálózat is komoly szerepet kaphat. A negyedik alkotmány-

13

³⁸ Lakner Zoltán: Mi az ellenzék mostanában?, Fn 24, 2011. április 21. http://fn.hir24.hu/itthon/2011/04/20/mi_ellenzek_mostanaban

*A Magyar polip Noran kiadónál megjelenő második kötete számára készülő írás második, befejező része.

módosítás elleni fellépés 2013 tavaszán egy sor civil szervezetet állított csatasorba (Nők a Nőkért, Együtt az Erőszak Ellen – NANE, Város Mindenkié Csoport, Oktatói Hálózat, Középiskolai Hálózat), a demonstrálók zömét azonban a diákok adták, mintegy reményt keltve az ellenzéki oldalon, hogy ebben a generációban is megszerveződik a Fidesz-politikával szembeni ellenállás. A nagy figyelmet keltett tüntetések, tiltakozó akciók azonban látható következmények nélkül múltak ki, hatásuk a „nagypolitikára” csak közvetett lehetett. Veszélyességüket mindenesetre a hatalom fölismerte. (Nyilván ennek jele, hogy a 2014-es választások után határozottabban folytatódott a független szervezetek anyagi ellehetetlenítése – illeszkedve minden, a hatalomtól független autonómia megszüntetésének vagy korlátozásának a politikájához. Jellemző, hogy tiltakozásuk formája mintegy megismétli a 2010 utáni civil mozgalmak pártellenességét.)

A Szolidaritás

A Szolidaritás megszerveződése mintegy a reményt jelentette, hogy a szakszervezetek felélednek, és képesek lesznek valódi mozgalomként szembeszegülni a munkavállalói jogokat súlyosan korlátozó Fidesz-kurzussal. A Kónya Péter és Árok Kornél vezetésével a rendvédelmi dolgozók és a tűzoltók köréből induló mozgalom 2011 októberében jelentette be, hogy megalakult a Szolidaritás. A vezetők között azután föltűnt a Millában aktív szerepet játszott Székely Sándor is. Egyelőre nem látszott, hogy politikai ambíciójuk túlmutat a szakszervezeten.

A magyar szakszervezetek a rendszerváltást követő két évtizedben fokozatosan felmorzsolódtak.

A baloldali-liberális kormányok idején még voltak sztrájkok a Fidesz politikáját hűségeseen kiszolgáló szakszervezeti vezetőknek köszönhetően. 2010 után az derült ki, hogy a szakszervezetek ugyan nem beszélnek az erő nyelvén, de értik azt – ha velük szemben alkalmazkának. Nem is lehetett volna világosabb jele ennél, mit az a mód, ahogyan az új munka törvénykönyve bevezetését lenyelték. A Szolidaritáson kívül semmiféle észrevehető ellenállást nem tanúsítottak a munkavállalókat leggorombábban sújtó jogszabályok és hatalommal való visszaélések esetén sem – ha csak a felháborodó nyilatkozatokat nem tekintjük annak –, békésen szemlélték a korporatív struktúrák kiépítését, a kamarák megszervezését, amelyek révén szerepüket eljelentéktelenítették. A Szolidaritás megjelenése reményt keltett egy más típusú, harcosabb kiállásra képes szakszervezeti mozgalom megszületésére, amely ráadásul nevéhez méltóan nem csupán a saját tagjai közvetlen érdekében lép fel. Deklaráltan a parlamenti pártokban való csalódás és az irántuk érzett bizalmatlanság indokolta a mozgalom létrehozását.³⁹ A Szolidaritás gyors felívelése mintegy nyolcezres tagságot és jelentős aktivistahálózatot eredményezett,⁴⁰ jelképeik láthatóak is voltak minden jelentős ellenzéki megmozduláson.

A Szolidaritás igazi jelentőségét mégsem szakszervezet mivoltában

³⁹ A Magyar Szolidaritás Mozgalom politikai nyilatkozata: http://www.szolidaritasszervezet.org/files/1/a_magyar_szolidaritasszervezet_mozgalom_politikai_nyilatkozata_javitott_120131_v3.pdf

⁴⁰ Vári György: A Szolidaritás útja. In Tarka ellenállás. Kézikönyv rebelleknek és békéseknak. (Szerk. Krasztev Péter, Jon van Till.) Budapest, Napvilág, 2013.

mutatta meg a Fidesz-rendszer ellenzékeként. Vezetői 2011 decemberében kezdeményezték a Demokratikus Ellenzéki Kerekasztal létrehozását a civil társadalom és a demokrácia mellett elkötelezett pártok közötti párbeszéd megindítása érdekében. Ezt nyomatékosította a 2012. január 2-i tüntetés az Operánál az új alaptörvény életbe léptetése ellen, amely szorgalmazta az orbáni új rendszerváltás illegitimnek minősítését és ennek alapján az ellenzéki párbeszéd megkezdését a kerekasztalnál. Az ott megjelent több tízezres tömeg félreérthetetlenül az összefogás mellett foglalt állást, csak hogy ennek formájáról, megvalósításáról maguk a kezdeményezők nem tudtak konkrétumokat mondani. Kívülről érkezett releváns javaslat,⁴¹ de a kezdeményezést a kerekasztal potenciális résztvevői tartózkodóan kezelték, majd hagyták elenyészni.

A Szolidaritás kezdeményező akcióit váratlanul, előzetes egyeztetés nélkül indította,⁴² és ez részint konfliktusokat szült, részint eredménytelenséghez vezetett. A januári tüntetéssel a mozgalom elérte tevékenysége csúcspontját, sem intellektuálisan, sem szervezeti erőben nem tudott felnőni ambíciójához, aktivistahálózatának bővülése megtorpant, majd visszaesett. A márciusi szakszervezeti tüntetésen látszott, hogy máris leszálló ágban van. Valóban kényszerpályára került: ha politikai szerepet akart betölteni, csatlakoznia kellett egy új politikai erőhöz.⁴³

A Milla

A Milla szerencsés csillagzat alatt született: a sajtószabadság védelmében indult mozgalmak összefogója és internetes szervezője lett, majd abból – túllépve „egy-ügyűségén” – gyorsan a Fidesz-rendszer ellenzőinek kvázi mozgalmává, pontosabban demonstrációs-szervezőjévé vált. Többnek látszott, mert többnek is mutatta magát – szervezői valóságos társadalmi igényt, megrendelést érzéltek. Mindezekelőtt arra volt igény, hogy a tüntetéseket, különösen nagy nemzetközi ünnepek, március 15-e, október 23-a alkalmain aktuálissá vált kormány- és rendszerellenes demonstrációkat „pártsemlegesek” szervezzék meg, akikkel szemben a demokratikus ellenzék egymással rivalizáló, vitában álló csoportjainak nincs averziójuk, illetve a megnyilvánulásaikkal szemben kialakuló ellenérzéseket kompenzálja az együttlét élménye.

A Milla beazonosíthatatlansága ennek megfelelően erénynek számított. Jó ideig nem is próbálta politikailag definiálni magát, illetve speciális szerepével azonosult: teret nyújt, alkalmat ad a civil politikához. Két jellegzetes vonása volt: a demokratikus, antiorbánista elkötelezettség, valamint a pártok távoltagezésének szándéka, és ez utóbbi jegyében erőteljes kritikus-elhatárolódó megnyilvánulások a korábbi kormányzó erők iránt. A Milla toleranciája abban állt, hogy a rendezvényein megjelentek elhallgathatták eltérő nézeteiket –

⁴¹ Ara-Kovács Attila–Magyar Bálint: Stratégiák egykor és most. Ellenzéki Kerekasztal 1989-ben és 2012-ben. Magyar Narancs Online, 2012. január 12.

⁴² Böcskei Balázs – Rácz Gábor: A Szolidaritás két éve – mi marad a mozgalomból? Intézet a Demokratikus Alternatíváért, 2013. szeptem-

ber 26. http://ideaintezet.blog.hu/2013/09/26/a_szolidaritast_ket_eve_mi_maradt_a_mozgalombol

⁴³ Uo. A Szolidaritás 2012. október 26-án csatlakozott a megalakuló Együtt 2014 Mozgalomhoz.

annak érdekében, hogy kifejezhessék ellenzékiességük közös demokratikus vonásait. Nem attól volt civil szervezet, hogy a párt nélkülieket gyűjtötte össze, hanem azért tudta a pártosokat is összegyűjteni egy *zászlótlan* táborba, mert civilnek tekintette magát. Sem a múlt megítélésében, sem a közpolitikai programokban nem látszott, hogy mi lehetne a Milla mögött álló tömeg összetartó ereje, hiszen a pártosodást elutasítva önálló programmal nem is kellett jelentkeznie.

Miután a Milla ellenzéki ernyőszervezetté sem kívánt válni, rendezvényei kezdtek kiüresedni, önisméltóvá válni. Eredeti formájában a kifulladás szélére jutott. A vállalt és betöltött, illetve az elvárt szerep között nőtt a távolság. A Milla rendezvényeit látogató tömeg közvetlenebb politikai állásfoglalást és az összefogás szervezését várta volna. Csupa olyasmit, amire a Milla szervezőinek sem felhatalmazásuk, sem képességük nem volt. Műsort tudtak adni, programot nem. A műsor is egyre unalmasabbá, nehezebben befogadhatóvá vált a politikailag, kulturálisan és mentálisan sem homogén közönség számára. Ugyanakkor az irántuk megnyilvánuló várakozást érzékelve, a Milla szervezői érzékcsalódásba estek. Szavakban tagadták, de a gesztusaik és cselekedeteik elárulták: immár a sajátjuknak tekintik a több tízezres tömeget, mintha a saját híveik lennének, nem különböző pártokhoz, irányzatokhoz tartozó, eltérő politikai milióbe tartozó emberek, akiket a Fidesz-rendszer leváltásának akaratára fűz egybe, és akik éppen ennek az egységnek a megszervezését remélik. A tömegrendezvények sikerre keltette illúzió megmutatkozott abban is, hogy saját szubkultúrāju-

kat mintegy kiterjesztették a kvázi-híveiknek tekintett tömegre. Ennek jele volt az alternatív köztársasági elnök választásának ügye: jelentéktelen, de önleplező. Ezzel az ötlettel igyekeztek látszólagosan kitölteni a két tüntetés közötti időt, ám ironikus gesztus jellegét nem tették világossá, Dopeman rapper személyének bejelentése pedig több mint kínos benyomást keltett. 2012 őszére egyértelművé vált, hogy a Milla addigi formájában nem tartható, kimerítette lehetőségeit.

A Milla „univerzális”, ám programját tekintve tisztázatlan tartalmú ellenzékiességgel szemben a baloldali pártok is fenntartásokkal voltak – híveik részt vettek a Milla zászlótlan rendezvényein, de egyre nehezebben tolerálták önnön kitiltásukat.

A baloldal támogatottsága 2012 közepe táján közelítette meg leginkább a Fideszét, jóllehet a szocialisták népszerűsége érdemben nem nőtt, csak a kormánypárté esett vissza. Az MSZP vezetése úgy érzekelte, esélye nyílna a győzelemre, újra fölmerült köreiből a kétosztatú pártszerkezet helyreállításának reménye, és ennek jegyében született is a demokrácia helyreállításával szemben a hétköznapi materiális problémákat előtérbe állító stratégiai elgondolás.⁴⁴ Valójában az egyfordulós, egyéni választókerületekre alapozott választási rendszerben kormányváltásra ebben az időszakban is csak akkor látszott remény, ha a demokratikus

⁴⁴ Baloldaliság. Remény. Erő. Adalékok az MSZP stratégiájához. 2012.05.11. <http://www.euroastra.info/files/Baloldalisag-Remeny-Er%C5%91.pdf>; Lásd ehhez: Böcskei Balázs: Uralmi kísérletek a civil szférában (és kudarcaik). In Padlóról padlóra. Id. kiadás, 97. o.

ellenzék valamennyi mértékadó alakulata együttműködik.

Az egység és a kétségek

2012 októbere után a demokratikus ellenzék alakulatai szinte az összes lehetséges hibát elkövették, amit a Fidesz újabb kétharmados győzelme érdekében el lehetett követni. A vereséget követően, azt önvizsgálatot megkerülve, könnyen adódott a következtetés, hogy magában az összefogásban volt a hiba. (A szükséges önreflexió hiányában a 2014-es vereség után vélhetően újra elkövetik az összes lehetséges hibát.) A Fidesz autokratikus maffiaállami rendszerének leváltása érdekében csak olyan összefogástól lehetett eredményt remélni, amely a kivételes helyzetre való tekintettel túllép a hagyományos pártlogikából fakadó együttműködésen.⁴⁵ Az ellenzéki hibaszorozat pártonként is számba vehető, de hosszadalmas lenne. Az összefogás első komoly reménye ugyanis Bajnai Gordon politikába való visszatéréséhez és az Együtt megalakulásához kapcsolódott. Az elkövetett hibákat is érdemes az Együtt tevékenységéből kiindulva szemügyre venni:

a) Bajnai Gordon 2012 elején jelentkezett be újra a magyarországi politikába a Haza és Haladás Közpolitikai Alapítvány vezetőjeként, amikor közreadta *Köztársaság, ki-egyezés, kilábalás* című írását.⁴⁶ Ez a „jó kormányzás” jegyében született, döntően liberális szemléletű

irat, amely mögött kormányképességet sejtető, párt nélküli szakértői csapat állt, mintegy kínálkozott arra, hogy programot adjon egy leendő összefogás számára, hiszen kimondva, kimondatlanul ezzel az ambícióval lépett fel. A Milla számára a köztársaság javított kiadása helyreállítása, a társadalmi ki-egyezés és a válságkezelő-modernizációs program egyaránt vonzó volt. 2012 nyarán el is kezdődtek az egyeztetések Bajnaiék, a Milla, a Szolidaritás és az LMP egyes képviselői, mindenekelőtt Jávor Benedek között.⁴⁷ (Az LMP megosztottsága az önállóság és az együttműködés hívei között közismertté vált Schiffer András frakcióvezetői posztról való lemondásakor.)⁴⁸

A létrejövő Együtt 2014 Mozgalomba a Haza és Haladás szakértői csoportja a kormányképesség képét vihette, a Milla a párton kívüli civil szféra támogatásának illúzióját, a Szolidaritás pedig a szakszervezeti-munkavállalói bázis reményét. Bajnai Gordon visszatérését a politikába mindenekelőtt az indokolta, hogy nem tűnt fel a magyar pártpolitikától korábban távol maradó személy, akit az élre lehetett volna állítani. Úgy tűnhetett, Bajnai kormányzati tapasztalata és láthatóan konfliktuskerülő habitusa, viszonylagos érintetlensége a pártharcokban alkalmassá tette arra, hogy „pártok felett” álló kormányfőjelöltként, egy széles összefogás vezetőjeként esélyes kihívója legyen Orbán Viktornak. A „korszakvál-

⁴⁵ Érvek ezzel kapcsolatban: Ripp Zoltán: Az ellenzéki felelősségről. *Mozgó Világ*, 2013/5., 3–9. o.

⁴⁶ Bajnai Gordon: , 2012. január 9. http://haz-aeshaladas.blog.hu/2012/01/09/koztarsasag_ki-egyezes_kilabalas

⁴⁷ Rényi Pál Dániel: Tolató mozgás. Magyar

Narancs, 2014. április 17., 12. o. A továbbiakban is támaszkodom az ebben a cikkben feltárt tényekre.

⁴⁸ Szalay Tamás Lajos interjúja: Schiffer: „egyszerűen egészségtelen volt, amit műveltünk”. <http://eztignyhogynolblog.hu/archives/2012/06/26/Schiffer/>

tás” jelszava pedig azt üzenhette, hogy nemcsak a Fidesz által kiépített rendszerrel, hanem az azt megelőző időszak tévútjaival is szakítani kíván. Bajnai politikai képességeinek korlátozottsága nem tűnt ki visszatérése idején, a fellépése keltette remény egy darabig felülírta a rossz jeleket. Kedvező fogadtatásában szerepet játszott, hogy Orbán Viktor rendszerének ellenfelei végre potens vezéralakot kívántak látni a teljes demokratikus ellenzéki tábor élén, aki mögött létrejöhet egy Olajfa-típusú koalíció. Feltehetően azért nem állították Bajnait a 2013 márciusában kénytelen-kelletlen párttá alakult Együtt élére, hogy könnyebben elfogadják őt a riválisok pártok fölött álló személyként, akiből közös kormányfőjelölt lehet. Így azonban formálisan három társelnök – (HH), (Szolidaritás) és (Milla) – vezette az Együtt 2014-et, Bajnai státusa bizonytalan volt.

Bajnai Gordon szerepét amortizálták az ellenzéken belüli párt-harc logikájának elfogadásával, ráadásul ennek nem vonták le a következtetéseit. Nem véletlen, hogy a Bajnai fellépéséhez kapcsolódó remény, amely az Együtt meghirdetésekor nyomban 14 százalékos támogatottságot eredményezett, hónapok alatt hatalmasat zuhant, 5 százalékra küzdötte le magát.

b) Az Együtt 2014-et alapító három szervezet viszonya az új alakulathoz nem volt világos. A társelnöki posztok létrehozása is arra utalt, hogy nem alkotnak szintézist, nem jött létre egységes, nagy középpárt esélyével fellépő csapat. Az alapító harminc tagot jószerivel „illegálisan” tartották, a névsorból egyébként sem lehetett politikai irányzatokat beazonosítani, az alapító szervezetek delegáltjaiból ala-

kult, a társadalmi elvárásokhoz képest kontraszelektált társaság benyomását keltve. A Bajnai-csapat politikai karaktere kétes volt, ráadásul a Haza és Haladásban mellette állók is félrehúzódtak, meggyengítve ezzel a kormányképesség képét.

c) Az ellenzéki egység elmaradásában súlyos gondot okozott az LMP magatartása, majd a szakadásával létrejött helyzet megoldása is hibás lett. Az együttműködés kérdésében súlyosan megosztott LMP-vel folyó tárgyalások kudarcra eleve kétségesé tette a demokratikus ellenzék teljes Orbán-ellenes összefogását. A Jávor Benedek vezette csoport minimális különbséggel alulmaradt a 2012. novemberi kongresszuson, majd miután január végén az LMP megerősítette a döntést, miszerint nem lépnek szövetségre az Együtt 2014-gyel, a vesztes csoport feladta a küzdelmet, kilépett a pártból. Nyomban légyeres térbe került volna, ha nem alakítja meg a zöld-alternatív arculatú Párbeszéd Magyarországiért pártot. Intellektuálisan számottevő, létszámát, szervezeti erejét tekintve marginális csoport csatlakozott az együttműködéshez.

Alapvetően elhibázott volt a PM integrálásának módja az együttműködésbe. Magasabb státusban került be, mint az alapításkor a Milla, a Szolidaritás és a HH – egyenrangú pártszövetségesként. Az Együtt-PM szövetség létrejötte az erőviszonyok tisztázatlansága és a hatalmi konstellációk zavarossága miatt megnehezítette az együttműködést minden más párttal. Nem a lehetséges kis szövetségesek bevonását segítette, inkább a kizárásukat könnyítette meg.

d) Hibás volt a „közép” elfoglalására tett kísérlet. Az egyszer már

kudarcot vallott Medgyessy-típusú elgondolás sejlett fel a jeleiből: a jobboldalnak tett verbális, szimbolikus engedményekkel igyekeztek a baloldali-liberális tábornál szélesebbre nyitni a támogatói kört. Valójában ezek a gesztusok csak a Fidesz identitását erősítették, a saját magukét gyöngítették. Nyilvánvalóan tudatos koncepció volt a gesztussorozat mögött, hiszen azok valóságos rendszert alkottak: a rendőrség 2006-os szereplésének a jobboldal által sulykolt megítélése; a határon túliak szavazati jogával és a székely autonómiával kapcsolatos állásfoglalás; az „előbb magyarok vagyunk, csak utána demokraták” kitétel és Bajnai „Isten engem úgy segéljen!”-je; az árvízzel kapcsolatos együttműködési giccs; a liberális szó használatának „betiltása” a párt kommunikációjában, miközben Bajnai programja a kompromisszumok dacára nyilvánvalóan inkább liberális volt, mint bármi egyéb.

e) Az Együtt kommunikációját a Milla és a PM uralta, gyakran ellentmondásban Bajnai higgadt, kormányképeséget sugalló habitusával és mondandójával. Jellemzőek voltak az erős vizuális hatást keltő, a radikális civil szervezetek eszköztárát felvonultató akciók (létáncolás, molinók kifeszítése, letáborozás a Sándor-palota előtt stb.), amelyek révén be lehetett kerülni a kereskedelmi tévék híradásaiba, de mindez nem a megcélzott választók sokaságának, inkább egy radikális szubkultúrához tartozóknak jelentett vonzerőt. Az ellentmondásos kommunikáció észrevétlenül is képes volt aláásni a kormányképeségbe vetett bizalmat.

f) Az Együtt is beszállt a liberalizmus stigmatizálásába, ezzel pedig nemcsak a szétesett SZDSZ

egykori híveit tántorították el, hanem középpárti ambíciójuk kielégítését is megnehezítették. Önálló liberális pártként – amint erről korábban volt szó – a két egykori fideszes, Ungár Klára és Fodor Gábor jelentéktelen alakulatai bukkantak fel, a szabad demokraták egykori vezető alakjai közül Bauer Tamás a DK-hoz csatlakozott, rajta kívül egyedül Kuncze Gábor jelentkezett be politikai szerepvállalásra, de ő is csak személyében kínált segítséget, listás helyet nem igényelt magának. A liberális törzsközönség jelentős része inkább a DK-t választotta, annak ellenére, hogy Gyurcsánnyal szemben sok fenntartásuk volt, elégedetlenek voltak a kormányzásával és a liberális koalíciós partner kezelésével.

Az ellenzéki összefogást megtestesítő mozgalomba vetett remény gyors erózióját jelezte,⁴⁹ hogy az indulás lendületére rácafolva, Bajnai népszerűségi indexe hamarosan Mesterházyéhoz lett hasonló.

A huzavona nyomán az Együtt támogatottságának gyors süllyedése együtt járt a Demokratikus Koalíció emelkedésével, a Gyurcsány-hívek a csatlakozó liberálisokkal közösen az egyenrangúság igényét teremtették meg, jóllehet Gyurcsány Ferenc Bajnai színre lépésekor még hajlamosnak mutatkozott arra, hogy az összefogás érdekében őt támogassa és hátrébb lépjen. A részben a Gyurcsány-korszak elutasítására épülő szövetség számára ez a körülmény újabb traumát okozott. Még inkább, hogy az erejét veszített, illetve el sem nyert Együtt kezdeményezése elől az MSZP kitért, várakozó álláspontra

⁴⁹ Rádi Antónia: Együtt Kétezerzeralahány. Heti Világgazdaság, 2013/36. szám, szeptember 7.

helyezkedett, hagyta a tárgyalópartnere nélkül maradt Együttet erodálódni, majd 2013 januárjában legerősebb ellenzéki pártként maga igyekezett az együttműködés élére állni: tárgyalásokat kezdeményezett valamennyi ellenzéki párttal. Ennek elfogadása nyilvánvalóan az Együtt degradálását jelentette volna az alig létező pártok vagy pártcsírák szintjére, elfogadva az MSZP centrális szerepét. Nyilvánvaló volt, hogy el kellett utasítaniuk a diskurzusnak ezt a formáját. Vállalniuk kellett vele együtt az összefogás elodázásának ódiúmat és a kilátástalan vitát, amelynek középpontjába – a nyilvánosság számára is kezdettől egyértelműen – a leendő közös miniszterelnök-jelölt személye állt.

A kétpólusú választást kikényszerítő rendszerben a közös cél érdekében létrejövő összefogás egy ellenzéki ernyőszerkezet révén elvileg alkalmas lehetett volna arra, hogy időlegesen zárójelbe tesse a résztvevőkkel ideológiai és programbeli különbségeiket. Amint pártok alkujává, ezáltal erőviszonyok kérdésévé vált az összefogás minden lényeges kérdése, az eredeti koncepció kútba esett. A fő felelősség az MSZP-t terheli, amely képtelen volt felmérni, mit kíván meg az ország – és mellékesen saját hosszabb távú – érdeke, de az Együtt-PM hibái is hozzájárultak, hogy hamarosan piaci alkudozás képe alakuljon ki a választási összefogásról. Mesterházy kikényszerítette, hogy az MSZP az Együtt-PM-mel pártként tárgyaljon, így az erősebb pozíciójából azonnal diktálni is kezdetett. Az eredeti összefogásprojekt kútba esett, mielőtt esélye lett volna a megvalósulásra. Az ellenzéki választópolgárok részéről érzékelhető összefogásigény keve-

set számított. Kiderült: ha az összefogás formájáról és tartalmáról az ellenzéken belüli erőviszonyok döntenek, akkor a kontraszelektált és Mesterházy uralma alá hajtott MSZP kerül döntési pozícióba, s ki tudja kényszeríteni, hogy alkalmasságától függetlenül az ő jelöltje kerüljön az összefogás élére, saját jelöltjei dominálják a választási listákat.

III. Elmaradt rendszerkritika – a bukás és következményei

A tárgyalások során derült ki, hogy az *időzítés* problémáját képtelenek voltak megoldani az ellenzéki pártok. Folyamatosan késésben voltak. Az ideális időpont az együttműködésről szóló tárgyalások megkezdésére nyomban a 2012. januári tüntetést követő időszak lett volna. Ha akkor megindulnak a tervezett kerekasztal tárgyalásai a Fidesz-rendszert illegitimnek tekintő és a *rendszer* leváltására szövetkező szervezetek között, akkor lett volna bőven idő és mód az összecsiszolódásra, a közösen vállalható elvek és programpontok kidolgozására, a megfelelő személyek kiválasztására stb. Késést jelzett már Bajnai fellépése is, hiszen a Milla leszálló ágba került, a Szolidaritás jó esetben stagnált. Nem álltak elő az alapítók névsorával sem, a harmincas listát csak 2013. márciusban, a párttá alakuláskor tették közzé. Az alkudozások elhúzódása egyre inkább elkésztette az ellenzéki tábor, és egyre kevesebb reményt fűztek az óhajtott teljes összefogáshoz. Az idő Gyurcsány Ferencnek és a DK-nak dolgozott, amennyiben egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy hiába egyfelől a millások és a PM-esek eredendő viszolygása, másfelől Mesterházy ódzkodása (aki örült, hogy végre megszaba-

dult az MSZP látszategységét felborító riválisától), a teljes ellenzéki összefogást szorgalmazó DK nem hagyható ki a szövetségből. A 2013. október 23-i tüntetés botránya egyenesen fakadt az időhúzó alkudozásból, illetve az arról a baloldal támogatóiban kialakult véleményből. A pártvezetőkkel ellentétben ők pontosan tudták, hogy a mandátummaximalizálás, nem pedig a szavazatmaximalizálás érdekében evidens módon szükséges az összefogás.

Az idő valójában csak a Fidesznek dolgozott. A bajai videobotrány után különösképpen nyilvánvalóvá lett, hogy a választások téje nem a győzelem, hanem az újabb kétharmad megakadályozása. Mesterházy mindenesetre elérte, hogy Bajnai visszalépjen, s ő maga egy bukásra ítélt szövetség élére állhasson. Miután kényszerűen a DK-t is bevonták a szövetségbe (végül a liberálisok jelenlétét szimuláló Fodor Gábor is), a korábbi goromba viták után Gyurcsány Ferenc is teljes mellszélességgel kiállt Mesterházy mellett. A folyamat lépéseinek a végig kísérése helyett elég a végeredmény néhány tényezőjét szemügyre venni, hogy lássuk, miféle ellenzéki séget származtatott át a bukott kormányváltó összefogás a második kétharmados többséggel legitimitációjában megerősített Fidesz-rendszerre:

– A hosszára nyúlt vitával sikerült elegendő bizalmatlanságot és ellenszenvet felhalmozni a kampány időszakára ahhoz, hogy állandósuljon a vita, számszaki fontolgatás, ki járt jobban, illetve rosszabbul a szövetséggel a pártok valódi támogatottságához képest. Nem az összefogás korlátoltságában rejlő okokat keresték, hanem azt fontolgatták, ki az, aki többbe-

ket taszított el a közös listától, mint ahány szavazatot a hívei hoztak a konyhára. Ebből pedig csak azt származhatott, hogy az európai parlamenti választások után a külön-külön indulás során elért eredményt értékelve, a viszonylag jobban szerepelt pártok ünnepeljék az újabb katasztrofális bukást. Az származhatott, hogy újrakezddjék a számolgatást és a viaskodást az önkormányzati választások előtt. Az erőviszonyokról, nem a teendőkről folyik a disputa. Mintha a bukott választások után annyi történt volna, hogy meghosszabbodott a Fidesz kormányzása, nem pedig egy szokványos demokratikus eszközökkel leválthatatlan kurzus berendezkedése ért volna újabb szakaszába.

– A választások valódi tétjének tudatosítása elmaradt. Miután váratlanul kiderült, hogy az Összefogás név már foglalt, a szövetség a kampányban a „Kormányváltók” név használata mellett döntött. Ennél önleplezőbb lépést nem is tehetett volna. Kiderült, hogy az ellenzék megannyi hangzatos szólam ellenére sem a Fidesz-rendszer radikális felszámolását és egy igazságosabb, egyenlőbb, a demokratikus jogállamot helyreállító alkotmányos köztársaság megteremtését tekintette a választások tétjének, hanem a szimpla kormányváltást. Nem adott átfogó diagnózist a Fidesz-rendszeréről, nem vette át az ezzel kapcsolatban megszületett elemzéseket sem, amelyek alapot adtak volna a választások tétjének tudatosítására, legfeljebb a rendszer betegségének a tüneteit sorolta. Semmiféle épkézláb terv és hozzá kapcsolódó jövőkép nem jelent meg, amely világossá tette volna, milyen módon szüntethető meg az orbáni alaptörvénnyel és a hozzá

kapcsolódó jogszabályhalmazzal létrehozott közjogi berendezkedés, intézményrendszer, hogyan tehető kormányozhatóvá az ország a Fidesz által telepített aknáknak ellenére, milyen módon és milyen elvek alapján állítható helyre az alkotmányosság. Ez pedig a történelmi vereség elfogadását jelentette, hiszen minden szó ellenére, amely a Fidesz-rendszer kritikáját jelentette, az ellenzék magatartása azt sugallta, hogy maga a rendszer megváltoztathatatlan. A mélypontot e téren a sanda hangzású „visszautasíthatatlan ajánlat” jelentette,⁵⁰ amely arra utalt, hogy létezik olyan alkuajánlat, amely révén a Fidesz-rendszert a kormányozhatóság érdekében módosítani lehet. A maffiarendszer felszámolását kiváltó ilyesfajta ajánlat fontolgatása mellett a Bajnai-féle „korszakváltás” szlogenje ugyan miféle jelentéssel bírhatott volna?

– A választási kampányban produkált vergődés nem oka, hanem jelensége volt a bukásnak. Minden szó igaz volt, amely a szabad és tisztességes választások feltételeinek hiányáról az ellenzék oldaláról elhangzott, de a kirívóan egyenlőtlen feltételeket meg sem próbálták az üzenetek erejével kompenzálni. Mint annyiszor, ismét a Fidesz által kijelölt terepen küszködtek, márpedig a *rezsiharc* megnyerése az ellenzék számára kilátástalan volt. Az embereket az életüket köz-

vetlenül érintő dolgok érdeklik, szólt az érvelés, de négy év alatt meg sem próbálták közérthetően bemutatni, hogy az életüket emiatt érintő dolgok hogyan függenek össze a rendszerrel – helyette a belharcaikkal traktálták a közvéleményt. Nem mérték fel, hogy a szociális populizmus és a rendpártiság terepén megvívott harcokat az MSZP rendre elveszíti. A jövőre vonatkozó átfogó üzenet híján lélektelenné vált a választási harc. A vasvillával összehányt nyolcpontos üzenetsomag hatástalan lett. A pártszövetség tagjainak eltérő arculatú kampányai nem szervesen kiegészítették egymást, hanem zavarossá tették az egészet. A radikális – vagyis lényegre törő – kritikát többnyire az ordenáré odamondogatás helyettesítette, amely inkább taszító, mintsem felrázó hatású volt.

– Az ellenzéki oldal négy év alatt képtelen volt új, vonzóképes politikai vezetőket kitermelni. A Mesterházy–Gyurcsány–Bajnai-trióval a régi, a Fidesz által sulykolt „bukott baloldal” képét sikerült újra felolteni. A váratlanul hozzájuk csapott Fodor Gáborral pedig a sokat tapasztalt liberálisokat sikerült kétségbe ejteni. A Fidesznek kedvére szolgált, hogy a legerősebben támadott Gyurcsány Ferenc szerepvállalása körül folyamatosan zajlottak az ellenzéken belüli viták. Ő volt a népszerűségi listák sereghajtója, ugyanakkor kihagyni sem lehetett, mert az egyetlen fajsúlyos személyiség volt a baloldalon, elszánt hívekkel körülvéve. A vele folytatott konfliktus súlyosan megterhelte a baloldali összefogást. Nem kerestek, így nem is találhattak egy le nem járatott, potens ellenzéki jelöltet az összefogás élére, akit mindenki elfogadott volna, így a párve-

⁵⁰ Ez a kifejezés még 2013 szeptemberében hangzott el Szigetvári Viktortól, az Együtt-PM társelnökétől. Lásd: Lehetőség-e alku az Orbán utáni Fidesszel? Népszava, 2013. szeptember 15. Sok kritikája közül az egyik az ellenzék alkalmatlan terveit elemzi: Seres László: Egy visszautasítható ajánlat. HVG Online, 2013. október 18. http://hvg.hu/velemenypublicisztika/20131018_Seres_Egy_visszautasithato_ajanlat

zetők pozícióharcává silányult a vezető pozícióért folyó vetélkedés. Bajnai lett volna ez a személy az Együtt elképzelése szerint, de hamar kibillentették ebből a szerepből. A pártvezetők közötti vetélkedőt szükségképpen a legerősebb nyerte. A Fidesz köreiből nem is igazán támadták Mesterházyt, nyilvánvalóan ideális megoldásnak látták, ha ő vagy egy hozzá hasonló kaliberű és mentalitású politikus vezeti a folyamatosan vesztesre ítélt MSZP-t. A negatív kampány kézenfekvő lehetőségeit is feltűnően mellőző, langyos választási harcokkal keltette valamiféle „élni és élni hagyni” elvtelen alku benyomását, amelyet a Molnár Zsolt-ügy felszínre kerülése nyomatékosított. Függetlenül attól, hogy igazak-e a híresztelések informális megállapodásról, akár érdekbeszámításos módon is működhet így a rendszer: vannak, akik gesztusokból, fél-szavakból is értik már egymást. Mesterházy Attila és az elnökség lecserélése semmit nem old meg, az MSZP ebben a formájában menthetetlen. Már négy éve is az volt. Minél tovább őrzi maradványait, annál biztosabb integrálása a Fidesz-rendszerbe.

– A politikai harcban folytatódott az ügyészség, a rendőrség, a titkosszolgálatok és bármely kriminalizálásra alkalmas állami szerv skrupulusok nélküli bevetése az ellenzékkel szemben. A kampányra „bekészített” zavaros Simon Gábor-ügynél nem kell világosabb példa. Orbán Viktornak immár saját pretoriánus gárdája van, lényegében kontrollálatlanul bevethet bármilyen eszközt az ellenzék sakkban tartására, az akciókba involvált kormánypárti sajtó készséges közreműködése is biztosított. Nem számít, ha hosszadalmas eljárások

után végül felmentenek valakit, hiszen a folyamatos megfélemlítés és a közvélemény lázban tartása a lényeges: bárki megvádolható, megúszni csak kormánypártiként lehet. A saját embereiket viszont körömszakadtáig védik. Kivételt csak a maffiacsaládon belüli hatalmi átrendezések lépései jelentenek, de ezek a rendszer lényegét, működése alapjait nem érintik. Egy morálisan kikezdehetetlen ellenzék is nehez helyzetben lett volna, hát még a régi, amely képtelen volt az igaztalan rágalmakat is elhárítani. Az önkormányzati választási kampány előkészítésére máris megkezdődött a négy évvel ezelőtti eljárás: az ellenzéki oldal esélyes jelöltjének lejáratása. Másodlagos az ilyen akciók hitelessége, az a fontos, hogy a közvélemény megundorodva elforduljon az egésztől, illetve bármit természetesként fogadjon: így működik a rendszer, akkor ehhez kell alkalmazkodni.

– A pártfinanszírozás ügyének megoldása, átláthatóvá tétele nem érdeke a Fidesznek. Nemcsak azért, mert számolatlanul költheti a pénzt propagandafőlénye fenntartására, hanem mert az ellenzék zsarolhatóságát is megteremti általa. Az MSZP nyakig ül az adósságban, a DK és az Együtt-PM pénztelen. Az ellenzéki szervezetek pénzügyi ellehetetlenítéséhez szorosan kapcsolódik a médiától való megfosztás, a független, baloldali és liberális média „szellemi gettósításának” kísérlete, illetve pénzügyi pórázon tartása. Ha a széles értelemben vett baloldal szellemi, kulturális, médiahátterének beszűkítése, elszigetelt szubkultúrákká visszaszorítása ellen nem sikerül az ellenzéknek hatásosan fellépnie, saját perspektíváját teszi ad acta – még ha ezt politikusai nem képesek

is felmérni. Egyre inkább a maffia-kormánytól függ, miből mennyit engedélyez a demokratikus látszat minimumának fenntartásához. A legitimációs eljárás része az esélytelen ellenzék fenntartása, miközben szellemi környezetét egyre szűkösebb korlátok közé szorítják.

– A 2014-es választások után az ország számottevő ellenzék nélkül maradt. A vereség a megosztottságot újratermelte, mintha igazolta volna, hogy fölösleges, sőt káros volt az összefogás. Az ellenzék nem vonta le az önkritikus tanulságokat a vereséghez vezető politikáról. Az MSZP meggyengülése, a DK és a PM viszonylagos megerősödése az európai választáson legfeljebb az ellenzéken belüli erőviszonyok korábbi pontatlan felmérésére utal, nem az esélyek érdemi változására. Ha az MSZP-ből netán a tagság és a választói kör egy része a DK felé áramlana, abból akár a DK vissza-MSZP-sedése is származhatna. Bajnai visszavonulóban, a Szigetvári Viktor vezette Együtt aligha áll nagy jövő előtt. A PM szervezeti és anyagi ereje nem teszi lehe-

tővé a gyors felemelkedést. Az LMP enerváltan küszködik saját doktrínerejével, nagy hangon nagypárti ábrándokat kerget a megsemmisülés küszöbén, álbaldalozó retorikájával és „kétfrontos harcával” akaratlanul is segíti a Fidesz stratégiájának érvényesülését. Az ellenzéken belüli átrendeződések a Fidesz-rendszer megszilárdulását nem befolyásolják, miközben a rendszerkritikát tévútra vezető Jobbik erősödése fenyeget.

Az igazi veszélyt az jelenti, ha – mutatis mutandis – a putyini Oroszország példáját követve, az ellenzék vagy annak meghatározó részét sikerül integrálni a Fidesz-rendszerbe. Könnyen ez következhet be, ha az ellenzék letesz a rendszerkritikáról, ha erőtlennül a szokványos kormánykritikába merül, mintha normális, demokratikus viszonyok között, nem egy autokratikus maffiarendszerben élnénk. Látható, hogy az ellenzék erői egyelőre a diagnózishoz sem jutottak el, márpedig ha ezen sürgősen nem változtatnak, a terápia szakasza a beláthatatlan messzeségbe tűnik.